

EL «REGNUM BALEARIUM»: DE LA PARTICIPACIÓ A LES CORTS CATALANES A LA CONSOLIDACIÓ DELS PARLAMENTS INSULARS

Román PINA HOMS
Universitat de les Illes Balears

El projecte associatiu Catalunya-Balears

Des d'un pla estrictament jurídic, podem dir que el Principat de Catalunya i el Regne de Mallorca contemplat en el sentit més ample, o sigui com el conjunt de les illes —el «Regnum Balearium»—, al menys durant bona part del segle XIV y XV, formaren una unió política d'especial complexitat, dins la Corona d'Aragó. Aquesta unió no es produeix amb motiu de la conquesta de Jaume I, sinó precisament més d'un segle després, en temps del seu successor Pere el Cerimoniós. Podem dir que els fets tingueren lloc en funció d'unes condicionants geogràfiques —la reduïda extensió de les illes, que no arribava més allà de la quarta part del Principat—, i també polítiques, com les dificultats de sobreviure, el petit regne, envers les ambicions dels dos grans nuclis de poder en expansió, com eren Catalunya i França. Però lo que per el nostre anàlisi fonamentalment ens importa, son els actes jurídics que, de mica en mica, perfilaren aquesta integració.

En primer lloc, i en funció de les ambicions de Pere el Gran, el pacte d'inf feudació del titular de la corona mallorquina al de la Corona d'Aragó, que es produeix en 1279, contravinent l'últim testament de Jaume I, de 1272, que deixa els seus territoris heretats —Aragó i Catalunya— i el conquerit regne Valencia al seu fill major —Pere—, mentre que les illes també conquerides per ell mateix, així com les terres continentals ultrapirenenques heretades, al seu fill petit Jaume, amb la condició expressa de que el fill major no imposasi cap tipus de relació feudal sobre el seu germà petit i successors, a no ser que els territoris

continentals passasin a persones estranyes o sigui alienes a la dinastia dels Comtes-reis de la Casa de Barcelona. Malgrat això i davant les pressions exercides pel germà major, el tractat seria signat entre els dos germans, i dins les obligacions establertes a càrrec de Jaume II, com vassall i feudatari, s'imposaria la de que *una vegada cadany* tingués que acudir —diu el text signat— *a Corts nostres o dels nostres en Catalunya*. Consideram que aquest lligam es decisiu. Acredita que Pere el Gran i les seus descendents, no estaven disposats a acceptar un regne insular català que, unit a les terres, també catalanes, del sud de França, no mantingués almanco unes relacions de subordinació envers la seva monarquia, i lo que es més important, consolida i fa evident aquesta dependència mitjançant la imposada presència dels reis mallorquins a Corts catalanes.

En segon lloc, l'acord de les Corts catalanes de 1342, en que els estaments accepten finançar la conquesta del regne de Mallorca per Pere el Cerimoniós, a canvi de que *la Universitat de Mallorca per si i per les altres del dit regne sie apellat a les Corts*, i sempre amb el ben èns que el rei, els propis mallorquins i els altres regnes de la Corona d'Aragó ho acceptin. Està ben clara la voluntat unionista, la qual s'imposarà, salvant les apariències, o sigui la lliure voluntat dels mallorquins i la dels altres regnes de la Corona.

En tercer lloc, el *privilegi de la Unió* subscrit pel rei Pere, una vegada conquistades les illes a Jaume III de Mallorca, el 20 de setembre de 1343. Aquest privilegi es contemplat com *instrumentum unionis regne majoricarum cum insulis adyacentibus, et comitatus Rossilionis et Ceritanae ac terrarum Confluentia, Vallespirii et Conquilibiri, regnis Aragonum et Valentiae et Comitatus Barchinonae in perpatuum*, i si com veim, només estableix en el pla jurídic la unió perpètua de les Illes a la Corona Aragonesa, de fet, a partir de llavors els mallorquins, menorquins o eivicens son citats a Corts catalanes i a les Corts de Montsó, formant part dels braços del Principat. Des de aquesta situació de fet, el 21 de març de 1344 les propies Corts catalanes, donaran una passa avant en el procés d'integració, establint per els súbdits de la antiga monarquia mallorquina que no pertenyien als territoris insulars, referint-se al Rosselló, que *los síndichs de les universitats dels dits comtats sien apellats a Corts generals de Catalunya*.

Un altre fita podria ser la del *privilegi de Sant Feliu de Guixols* de 1365, però al dia d'avui, després de l'investigació de Planas Rosselló, posant en evidència la falsetat de dit document, inserit tardanament, com document adventici, a un còdex del segle XIV —l'anomenat Llibre de Sant Pere— creim innecessari comentar-lo. En tot cas, convé recordar que dit privilegi apòcrif establia, entre altres coses, que *com los mallorquins e poblats en aquella illa sien cathalans naturals... hagen a entravenir en Corts als Cathalans celebradores*.

L'associació, de fet va funcionar durant tot el segle XIV. Inclús podem parlar de la fugaç presència de les illes a la Diputació del General de Catalunya.

Un capítol de Corts celebrades a Tortosa el 1364, estableix que *en la ciutat de Mallorques en cas de que contribuesque ab Catalunya, sia posat un Deputat ciutadà de Mallorques, per coyilir e posar en stament lo do fet per lo dit regne de Mallorques ab les illes adjacents*. És testimoniatge d'aquesta integració institucional, el segell que es conserva en l'arxiu de la catedral de Barcelona, dels *deputats* de Catalunya i de Mallorca, designats per a administrar els comptes de la guerra contra Castella. Un capítol de Corts de Monsó del 1376, establirà que els *deputats* de la *Generalitat* catalana havien de residir a Barcelona, i alhora aclareix que *als jurats e Consell de Mallorca se remet l'elecció d'altres dos deputats dels quals lo un residesca en Barcelona adjunt als tres de Cathalunya, e lo altre haja aytal poder en la ciutat de Mallorca*.

De tota manera, és ben conegut l'escàs interès —unit amb l'enverinament de relacions per raó dels censals o deuta pública— dels mallorquins —no així dels menorquins i dels eivissencs— per mantenir-se units institucionalment amb el Principat. El mallorquins aviat eludiren aquesta vinculació inicial, tant amb les Corts com amb la *Generalitat* catalana, la qual cosa explica que en Corts immediates a les de 1376, celebrades a Llieda l'any 1380, un capítol disposàs que Aragó, València i l'illa de Mallorca, cada entitat política per separat, recaptassin els seus respectius donatius a la Corona, mentre que —diu el capítol esmentat— *lo principal de Cathalunya e illas de Menorca e Ivisa ho faran formant un cos conjunt*. Malgrat aquestes actituds oposades a la integració a Corts catalanes per part dels mallorquins, l'any 1469, Joan II encara convocarà Mallorca a Corts. Les convocatories van dirigides als *jurats* i *Consells* de les tres illes, a l'església de Mallorca i a l'estament de cavallers.

Presència de les illes Balears a Corts Generals de la Corona d'Aragó

Malgrat tot lo dit, els esdeveniments, al llarg del segle XIV mostraren l'integració de les Balears a Catalunya, participant inclús a Corts Generals de la Corona, dins la estructura dels braços del Principat. El cronista mallorquí Guillem Terrassa ens recordava en els seus «annals», que el Bisbe de Mallorca seia al costat del de Barcelona, mentre que els síndics de la «ciutat i regle de Mallorca», els d'Eivissa i els de Menorca seien al costat dels de Girona i Tortosa. El llibre de *Corts Generals*, còdex mallorquí de finals del segle XV, que es conserva en l'Arxiu del Regne de Mallorca, recull els capítols atorgats pels monarques de la Corona d'Aragó a petició dels representants de l'illa, en les Corts Generals de Monzó del 1363 i 1376, i de Lleida del 1380 i de Fraga del 1384.

A les Corts de Monzó del 1363, a través de les quals s'atorgaren al rei pere donatius importants per a la guerra contra Castella, hi acudiren sis diputats, segons testimoniatge de Vicenç Mut, consta del regle: tres aclesiàstics, que eren

Jaume Ribas, Bartomeu Pou i el cistercenc fra Martí Mestre, en representació de l'abat de La Reial, i tres representants més de les municipalitats, que eren Joan Mora i Francesc Umbert de Mallorca, i Bernat Dalmau, síndic de Menorca.

En les que també tingueren lloc també a Monzó l'any 1376, a les quals apareixen convocats la seu episcopal aleshores vacant, el capítol, el monastir de La Reial i les municipalitats de mallorca, Menorca i Eivissa, s'hi estipularen novament importants ajudes, que per part de l'illa de Mallorca s'establiren en un total dinou mil lliures; mentre que per part de Catalunya i les illes de Menorca i Eivissa —fixem-nos en el fet, com ja hem assenyalat, que l'aportació mallorquina es fa per separat— n'ascendien conjuntament a la quantitat de cent cinquanta-vuit mil sis-centes. Esdesconeixen els noms de les persones en les quals recaigué la representació de les illes, però observem que hi apareixen concedits a mallorquins i menorquins capítols importants sobre tractament del Deute Públic, llibres de comptes de la Juraria de Mallorca, deutes contrets amb jueus, etc.

¿Per què els monarques de la Corona d'Aragó, en destruir la monarquia privativa de Mallorca i situar el regne en un suposat nivell d'igualtat amb la resta de països de la monarquia, no optaren per concedir-li Corts pròpies? Una mesura com aquesta hauria pogut endolcir l'agre clima produït per l'annexió. ¿Aleshores? Dons, creim que per la pressió annexionista o integradora del catalans, i també per temor a la consciència nacionalista i independista que s'havia desenrollat a les illes respecte a les terres continentals durant mig segle de monarquia pròpia. La monarquia catalano-aragonesa, en aquell moment històric, tenint en compte que les institucions parlamentàries eren un excel·lent element de fixació d'una consciència nacional i de concreció dels límits territorials de l'organització política d'allà on partien, pogué optar per dues opcions: crear Corts pròpies o bé incorporar la necessària representació illenca a alguna de les Corts ja existents en els seus regnes. Se n'optà per la segona opció. En constituïa la més segura.

A més, les raons que hi havia no només eren polítiques, sinó també tècniques, i recomanaven igualment la segona opció. L'estructura de les Corts exigia l'existència d'uns braços o estaments, compactes i consolidats. ¿Els tenien les Balears? El braç ciutadà, amb el gran desplegament mercantil i artesanal de les illes, era una realitat palesa. En canvi, en l'àmbit eclesiàstic, no hi havia més que una dignitat episcopal —la de Mallorca— posat que Eivissa depenia de la seu de Tarragona, i Menorca depenia de Mallorca a través d'un paborde. L'abat del monastir cistercenc de La Reial, a Mallorca, podia haver estat una altra dignitat a tenir en compte. Però en qualsevol cas, per complicar encara més la qüestió, pensem en el senyoriu temporal que exercien a les illes dignitats com la del bisbe de Barcelona a les terres del Pariatge a Mallorca o l'arquebisbe de Tarragona a la seva porció eivissenca. Pel que fa a l'estament militar o privilegiat, les coses no eren millors. Era escassíssima la implantació a Mallorca de l'estament de cava-

llers, que, fins i tot a l'administració municipal, veia molt disminuïda la seva influència. Parts importants de les illes quedaven sota la jurisdicció de magnats catalans i el cos de noblesa constituït per la derrotada monarquia privativa era molt reduït i en bona part havia estat desterrat del regne. En qualsevol cas era mirat amb recel per la seva reconeguda fidelitat al règim anterior. Recordem que alguns dels seus membres —Joan de Sant-Johan, Francesc de Homs i Berenguer de Tornamira— havien estat castigats amb la confiscació dels seus bens, inclús en evident contravenció de les franqueses del regne mallorquí.

De com nèixen i es consoliden els Consells Insulars, com institucions parlamentaries

Com a alternativa a unes Corts que mai no tinguérem o a una representació en Corts catalanes que, com hem vist, des de les acaballes del XIV el temps s'encarregà de fer inexistent, aparegueren els anomenats «Consells Generals» de cadascuna de les illes. Com el seu mateix nom indica, eren òrgans d'àmplia base col·legiada i de caràcter deliberant, destinats a dirigir la política de cadascuna de les illes, en tant que representants de cada una de les comunitats o «universitats» d'aquestes —en les illes es utilitzada la expressió «*universitat*» per a designar el «*general*» o «*generalitat*» del territori, o bé un municipi.

Els Consells Generals, tot i la seva naturalesa assembleària, no poden considerar-se ni com unes Corts de les illes Balears, ni com si ho haguessin estat de cadascuna de les illes respectives. Ni en l'origen, ni en la composició, ni en el funcionament i les competències, no eren unes Corts, encara que n'assumissin algunes funcions anàlogues, sobretot de control i diàleg amb el poder reial. Sí que podem qualificar, en canvi, tals organismes com a estructures parlamentàries que, des de d'uns primitius consells municipals, evolucionaren fins a esdevenir autèntics òrgans de debat i resolució dels problemes polítics cabdals de seva comunitat, dins l'àmbit de les competències pròpia. En definitiva, eren els òrgans deliberants, representatius d'unes entitats —universitats— de caràcter supralocal o nacional, sobre la base de l'exaltació de l'illa, com a realitat política diferenciada, dins el conjunt de la plataforma geogràfica de l'arxipèlag Balear o regne de Mallorca.

Composició dels Consells

La composició dels Consells Generals varià segons l'època. A Mallorca, des de que n'apareixen establertes les bases, és a dir, a partir de la sentència arbitral del rei Sanxo, dictada per reconèixer i articular la justa participació de les viles en el control de la despesa de tota l'illa, l'integren els jurats, adminis-

tradors de la ciutat i illa, que el presideixen, i un nombre indeterminat de consellers de la capital, designats per aquests, més dos prohoms de cadascuna de les trenta-dues viles foranes. A partir del 1351, la composició del Gran i General Consell —així es denominà des d'aleshores— canvià sensiblement, atès que, per contrapesar la influència de l'oligarquia de caire burgès que controlava la ciutat, i des d'aquesta, l'illa, Pere el Cerimoniós limità a cent el nombre de consellers de la ciutat, els quals, a més, havien de ser designats paritàriament d'entre els quatre estaments presents en la vida urbana: cavallers, ciutadans militars, mercaders i menestrals. Des d'aleshores, el Consell General era format per cent trenta-vuit membres, ja que, als cent de la ciutat, s'hi afegiren els trenta-dos de les viles i els jurats de la ciutat i illa, amb l'expressa obligació, a més, d'adoptar els acords *ab vot de la major part*, posat que *lo que la major part aprova, la solemnna auctoritat aferma*. La promulgació de la insaculació a sort el 1447, arbitrànt mitjançant aquest procediment l'elecció dels membres del Consell General, amb la qual cosa se seguia el sistema ja assajat en altres territoris de la Corona aragonesa, va fer, a més, que la paritat estamental es perdés en perjudici dels cavallers i en benefici dels altres estaments en alça: mercaders i menestrals. La darrera remodelació del Consell General de Mallorca, efectuada el 1614, l'estructurava com una assemblea formada per setanta-dos membres: quaranta-quatre de la ciutat, que representaven el seixanta-sis per cent dels vots de l'organisme, i vint-i-vuit de les viles, o sigui el trenta-quatre per cent restant. Aquest sector, encara que no controlava l'assemblea, a pesar de representar una població rural que arribava al setanta per cent de la insular, aconseguí de rebaijar la influència política ciutadana quan s'establí una majoria de dos terços —de la qual ja no disposava la ciutat— per adoptar acords que gravessin econòmicament les viles.

El Consell de Menorca, denominat «*Savi i General Consell*» oferia, en la seva composició, major estabilitat que el de Mallorca. S'institucionalitzà amb anterioritat al mallorquí, ja que la seva Carta de Població, el 1302, fent-se eco del problema latent i no resolt de l'enfrontament entre ciutat i camp a l'illa gran, establia que els jurats de Ciutadella elegissin al seu bon criteri un cert nombre de consellers i integressin en assemblea alguns prohoms d'altres poblacions insulars, per deliberar i prendre resolucions en ordre als *negocis tocants a la universitat de tota la illa*. Pocs anys després, el 1312, el rei Sanxo, modificà aquesta estructura incipient i disposà que els quatre jurats de Ciutadella elegissin deu consellers i no més, que juntament amb els prohoms de la resta dels municipis de l'illa —Maó, Alaior i Mercadal— havien de conformar el Consell General. Un privilegi del 1442 establí la darrera reestructuració de l'organisme, integrant-lo sota el sistema de «sach i de sort»; així es mantingué fins que s'estingí a finals del segle XVIII per decisió pressa durant la segona dominació anglesa de l'illa. El formaven vint-i-quatre consellers, distribuïts de la manera

següent: dotze eren representatius del municipi de Cuitadella, i quatre, de cadascuna de les tres restants municipalitats, amb la qual cosa se situava en pla d'igualtat el binomi capital-viles.

Quant a la composició del «*Consell General de la illa i Castell de Eivissa*», n'hem d'apreciar una peculiaritat en relació amb els de les altres illes: la del fet que no era un òrgan que congregués representacions del conjunt de municipalitats, ja que Eivissa només comptava amb un municipi, que s'estenia a tota l'illa, donada la dispersió de la seva població rural. La base de la seva representativitat residia en les seves cinc «*cinquantenes*», enteses com a cossos col·lectius de notables, formats per cinquanta persones cadascuna, amb participació dels tres estaments reconeguts —mà major, mà mitjana i mà de fora— que feien tornos anualment per constituir el Consell General. Cada any entrava a governar una cinquantena, de manera que al cap de cinc anys havien governat totes. En realitat, cada cinquantena, al mateix temps que assumia la condició de General Consell l'any que li corresponia segons la rotació indicada, també s'articulava a manera de cens electoral, format exclusivament per aquells habitants que disposaven d'una condició econòmica estable, amb bens propis, dins el seu estament respectiu. Per això, de la cinquantena que governava cada any, se n'elegien, arribat el sistema de «*sac e de sort*» el 1445, les magistratures o òrgans executius de la municipalitat insular. Els mateixos components de la cinquantena proposaven al governador les persones que havien de cobrir les vacants que s'hi produïssin, bé per òbit, bé per inhabilitació dels seus membres. El Consell General, que, com veim, no era més que l'assemblea de la municipalitat, era l'organisme deliberant, representatiu de la generalitat de l'illa, que podia bloquejar les decisions de la Juraria i del anomenat *Consell Secret*, format pels jurats, deu consellers i el clavari, posat que tals institucions restaven supeditades al superior cos polític, que era el dit Consell General. Tanmateix, finalitzat el segle XVII, les Ordinacions del 1686 modificaren aquest organisme superior, reduint les cinquantenes a només quatre, que no se succien automàticament, sinó que cada any, per sorteig, s'elegia la cinquantena que havia de formar Consell General.

És clar, doncs, i així ho confirma la doctrina política del segle XVII mitjançant la ploma del juriste Bernardí Bauçà que «en els Consells Generals que, amb permís del seu rei, formen un cos polític, resideix tot el poder de l'illa que representen, de tal manera que, formant Universitat, el que ells fan i resolen s'entén com a fet i resolt per tots els habitants de l'illa».

Organització dels Consells

Tant el Consell General de Mallorca com els altres eren convocats pels jurats dels municipis capitalins respectius, *ab veu de trompeta* i també *ab lletres*

en la forma acostumada, bé a iniciativa pròpia, bé a petició del governador. A Mallorca, la convocatòria depenia de l'existència d'assumptes a tractar. En canvi, a Menorca, les reunions n'eren preceptivament fixades per al mes de juliol, encara que l'assemblea podia reunir-se amb caràcter extraordinari en qualsevol altra data, si així ho considerava necessari el Consell capitalí de Ciutadella. En qualsevol cas, tant el de Mallorca com el de Menorca, per reunir-se, havien de comptar amb l'expressa autortzació del governador. Els tres Consells Generals, com ja hem indicat, eren presidits pels jurats del municipis capitalins respectius, encapçalats pel jurat en cap, els quals constituïen el braç executiu que havia d'acomplir els acords assemblearis. El lloc de reunió n'era el de la seu del seu municipi principal, cap de l'administració insular, on residien els governadors. D'aquí que, a Menorca, durant el període en que es fixà a Maó la residència del governador —que fou el de la dominació britànica— les reunions en tingueren lloc en el Castell de Sant Felip al costat de Maó, i no a Ciutadella.

Per evitar les pressions del governador o de les seves magistratures delegades sobre aquestes assemblees, s'hi prohibí la presència dels oficials reials, tant durant els debats com a l'hora de les votacions. Això no obstant, a Menorca, arribat el segle XVII, la Corona aconseguí que el governador de l'illa pogués fins i tot intervenir en l'assemblea i emetre el seu vot —intromissió incongruent— en els casos d'empat, amb la qual cosa sovint esdevenia l'àrbitre de la situació.

Les propostes i l'ordre dels assumptes a tractar eren competència de que presidia —el jurat en cap de cada illa— que actuava, diran les actes de sessions, *tan en son nom com dels demás socis*. Quan un sector de l'assemblea, con s'esdevenia amb freqüència a Mallorca amb la part forana, s'enfrontava amb la juraria respecte de l'oportunitat d'introduir a debat determinades qüestions, es podia acudir a una fórmula arbitrada des de l'any 1600, que, segons transcripció literal del manament reial sobre el cas, establia el següent: *siempre que a los síndicos clavarios —magistrats de la part forana— les pareciese que en el Grande y general Consejo se debe proponer alguna cosa tocante al bien común del reino, y los jurados no lo quisieran hacer, debarà acudirse al lugarteniente general y Real Audiencia, los cuales, oídas las partes de palabra, determinarán si aquello se debe proponer*.

Els acords s'haven d'adoptar per majoria —la meitat més un dels presents— però en les qüestions de major transcendència, tals com l'extracció de moneda del regle, la concessió de donatius a la Corona o les ajudes financeres a la importació quan es produïa escassetesa de productes bàsics, una pragmàtica del 1614, establerta per a Mallorca, detarminava que s'adoptessin amb majoria qüalificada, és a dir: *con el parecer de las dos partes de tres de las personas que se hallaren en el Consejo y uno más*. Podia succeir —com en realitat succeïa no poques vegades— que un assumpte proposat pels jurats no assolís el nombre de

vots suficients perquè s'aprovés i que, en comptes d'esser retirat, els jurats el sotmetessin a successives votacions, arbitrant-ne, ahora, diverses mesures de pressió, com el mateix esgotament de la oposició. Per evitar-ho, la voluntat reial establí el 1600, que *si alguna cosa tocante al reino se hubiese propuesto tres veces, no se pueda cuarta vez proponer*.

Els acords dels Consells Generals, una vegada adoptats en la forma adequada, tenien caràcter o valor executiu i eren els jurats que presidien l'assemblea els cridats a gestionar-ne el compliment. Tanmateix, a mesura que avançava l'Edat Moderna i creixia l'absolutisme i el centralisme de les monarquies, els Consells anaren veient limitat el valor executiu de les seves resolucions, atès que se n'exigia la comunicació al governador i el posterior informe favorable —el vist i plau— de la Reial Audiència «*para que se ponga en ejecución*». Així suposava un important dret de vet que s'atribuïa l'administració reial davant de la voluntat política dels òrgans representatius del comú de la terra —la universitat del regle— demostrant que les institucions assembleàries d'aquesta, ja havien estat sensiblement domesticades a l'hora en que la monarquia borbònica, a través dels decrets de Nova Planta en decidí la supressió. En realitat l'Audiència, cos col·legiat tant per l'administració de justícia com per la governació de les illes, des de la seva implantació, es constituí com la institució clau per la vida política del regne.

Atribucions del Consell Insulars

Passem, en darrer lloc, a comentar les atribucions o competències del Consells Generals, que agruparem en els blocs següens: representació de l'illa davant la Corona o d'altres instàncies de l'administració sobirana, igual que els Parlaments d'altres regnes, defensa de l'ordre constitucional —el cos de les franqueses—; planificació i gestió econòmica dels recursos de la universitat o general de l'illa; creació i control dels serveis públics necessaris per al benestar de la terra, tals com defensa, obres públiques, cultura, sanitat o proveïments; i per últim, i molt en línia amb les atribucions pròpies de les Corts Medieval, elaboració i proposta de mesures legislatives a la Corona i concessió de subsidis extraordinaris a aquesta.

Pel que en fa a la representació de cadaa illa —que constituïa un país diferenciada— davant la Corona, foren constants els exemples que n'oferí el Gran i General Consell de Mallorca a partir de les darreries del segle XIV, quan els estaments de l'illa deixen de participar en les Corts catalanes. Per exemple, el 1411, autodenominant-se Parlament de l'illa, designà els síndics que havien d'intervenir «*com es rahó e justícia*» en l'elecció del successor del «*senyor rei en Martí, de alta recordació*». Aqueixa intervenció mallorquina, encaminada a

aconseguir amb els altres regnes de la Corona el famós Compromís de Casp, no fou possible perquè els parlamentaris aragonesos consideraren que institucionalment —i tenien en bona mesura raó— tant els mallorquins, com els menorquins i eivissencs pertanyen a la Corona a través de l'associació de les illes al Principat català, a les Corts del qual eren cridats els seus estaments, encara que per llavors haguessin deixat d'assitir-hi. Si Mallorca hagués tingut tractament d'igualtat amb els altres regnes, potser la solució del famós compromís hagués estat un altre. Més endavant, 1467, el Gran i General Consell mallorquí fou l'òrgan parlamentari que decidí mantenir la lleialtat de l'illa a Joan II i auxiliari-lo durant l'enfrontament que aquest protagonitzà amb el General de Catalunya.

Els Consells Generals de cada illa també eren els interlocutors vàlids per a dialogar amb altres institucions paralamentàries de base nacional. Per exemple, en la crisi de Catalunya amb Joan II, ja esmentada, els catalans s'adreçaren als Consells Generals de les tres illes, en demanda d'ajuda. És dir, per fer causa comuna. Es comprovà el mes d'abril del 1458, quan l'autodenominat «Consell del Principat» informà el Gran i General Consell de Mallorca sobre les causes de la sublevació i l'assabentà del curs dels esdeveniments. Igualment, a Menorca, la presència d'una ambaixada catalana en la persona de Francesc Turró obligà a fer la convocatòria urgent del Savi i General Consell, el qual, després d'un tens debat, es manifestà en contra de les mesures adoptades pel governador de l'illa, qui, des de la fidelitat deguda al monarca, reaccionà considerant que dit Consell actuava en perjudici del General del Principat i «*contra voluntat e opinió de la dita illa*».

La defensa de l'ordre constitucional era també atribució primordial de les institucions parlamentàries illenques. Això s'explica, com ja hem assenyalat, a partir del fet que les illes, com la resta dels territoris de la Corona d'Aragó, perfeccionaren el seu ordenament jurídic des del pactisme, la qual cosa fa que el Dret dictat pel Príncep sobirà no obeïa a l'arbitrarietat pròpia. Sino al seu deure de tutela dels interessos dels subdits, els quals des del diàleg i la prestació de serveis o ajudes al titular del poder o senyor, rebien com a vassalls i en contraprestació, unes lleis, a partir de llavors només revocables per la voluntat d'ambdues parts.

El mecanisme de limitació del poder reial, per evitar extralimitacions —contravencions del pacte— mitjançant el recurs de contrafur, l'illa de Mallorca els feia operatius a través del Consell de la Franquesa —no podia tenir síndics de greuges perquè mancava de Corts— i dels jurats de la ciutat i illa, cridats també a defensar les franqueses del regle «*com les nines dels ulls de la Universitat*», manifestaven aquests magistrats, així com el mateix Gran i General Consell. El 1460, un privilegi de Joan II concedirà a dit organisme la facultat de poder reclamar davant la Corona i de no obeir quantes mesures o disposicions de l'administració reial vulnerin les franqueses de l'illa. A Eivissa

s'hi actuava de manera semblant, per la qual cosa el seu Consell general, seguint la tònica habitual en aquests casos, arribat l'any 1600, es veié obligat a enviar un síndic a la cort, per sol·licitar al rei que frenés els abusos dels seus oficials a l'illa, que deien vulnerar la justícia en la pràctica de les composicions per delictes, ja que —com digué el síndic— *molts de criminals queden immunes amb el simple pagament d'una multa o compensació a la curia*. I a Menorca, segons ens recordà l'historiador britànic Armstrong, el Savi i General Consell no poques vegades durant el segle XVIII, sota la dominació anglesa, es veié obligat a «tomar en consideración el estado de los negocios y exponer todos los apuros y vejaciones al gobernador, y hasta a elevarlos al rey para su enmienda».

En l'ordre econòmic, els Consells Generals establien els imposts propis de l'illa —que no s'han de confondre amb els de cada municipi— per atendre els serveis generals d'aquesta. Fins i tot decidien sobre l'emissió de Deute públic —La Universal Consignació— quan els recursos ordinaris no eren suficients. Controlaven les importacions i exportacions de productes bàsics, arbitrants primes i subvencions per a fomentar-les quan eren necessàries. En algunes ocasions, el Gran i General Consell de Mallorca, responent a les exigències de solidaritat interinsular, determinà enviar a les altres illes, carregaments de cereal per alleugerir la fam que patien, circumstància que es produí amb Menorca el 1591 i amb Eivissa el 1630.

En matèria de defensa, si bé a cada illa el seu governador n'ostentava la prefectura militar com a lloctinent del rei, tant davant l'amenaça exterior com davant el deteriorament de la pau interna, els Consells Generals eren els organismes cridats a arbitrar els recursos econòmics per a mantenir les milícies de la Universitat de l'illa, la Eva artilleria i el diferent armament i munició d'aquesta, encara que tot l'engranatge militar s'articulava a través d'uns Consells de Guerra, que presidia el governador de l'illa amb l'assistència del jurat en cap de la juraria insular. Fins i tot les defenses i fortificacions es construïen i mantenien amb l'esforç econòmic compartit del reial Patrimoni i la Universitat insular.

La resta de serveis públics destinats al benestar de la terra i que superaven l'àmbit minicipal perquè beneficiaven el general de l'illa, eren també de competència del Consells Generals. Així, per al foment de l'educació universitària s'establí l'Estudi General de Mallorca. Per a beneficència, la Casa de Misericòrdia, els estatuts de la qual aprovà el Gran i general Consell el 1677, seguint —diu l'acord— *lo exemple de Saragossa, Barcelona i València, ahont se han erigit cases per lo reculliment dels pobres, perquè es nostre obligació el vetllar sobre la cosa pública*. Les obres públiques, com la xarxa de comunicacions més allà dels interessos veïnals o municipals, ponts i àdhuc els correus regulars per via marítima, també es trobaven sota la competència dels Consells insulars, com succeí el 1624, en que el Consell General de Mallorca decideix arbitrar els mitjans necessaris per un servei regular amb València.

Resta pèr últim, l'important àmbit competèncial de la proposta de lleis i concessió de subsidis a la Corona. En un princípi, durant el segle XIII i bona part del XIV, el desenvolupament de l'acció legislativa —en mans de la Corona pel fet d'esser l'única instància capaç de promulgar lleis— fou realitzada *motu proprio* pel poder reial o bé per aquest a instància dels Jurats, però a partir de les acaballes del segle XIV, hi adquiriren un protagonisme creixent els Consells Generals, en el si dels quals es debatien aquelles propostes legislatives destinades a assolir vigència per a tota l'illa i que es consideraven encaminades «*al bon estament de la terra*». Les propostes vehiculades pels Consells, qualificades sota l'accepció de «*Capitols*», com si fossin material legislatiu nescut a Corts, eren trameses a la Corona o als seus poders delegats —els governadors— per obtenir la preceptiva aprovació. D'aquí la resposta regia, si n'era el cas, sota la coneguda fórmula del «*plau al senyor rei*».

L'àrbitri de subsidis extraordinaris a la Corona també era part de les competències dels Consells Generals, excepte en el breu període en que les illes participaren en Corts catalanes. Ens referim a la recaptació tributària de la Corona, que es configurà a títol de contribució o impostos extraordinaris, no prefixats d'antuvi en la quantitat i que, en conseqüència, eren objecte de negociació. Constituïen ajudes del regle, en el nostre cas balear, de cada illa, per atendre situacions d'excepció, com la defensa militar en cas d'amenaça de guerra, o bé d'atac a l'exterior —les campanyes de Serdenya— o de fets extraordinaris, com el d'una coronació —«*coronatge*»— o un matrimoni reial o dels infants —«*maritatge*»—. Aquestes aportacions, nascudes d'una petició de la Corona i aprovades —si n'era el cas— pels Consells Generals, amb major o menor generositat, constituïren després el model recaptatori de les denominades *talles*, que requien sobre tots els *habitadors* de l'illa, llevat dels exempts, i sempre tenint en compte els seus índex de riquesa, que apareixien en els registres del cadastre existents a tots els municipis.

Ens trobem, doncs, davant l'important capítol de les recaptacions directes i en metàl·lic, que les universitats o general de cada illa, una vegada ho havia decidit el Consell General respectiu, abonaven a la Corona pel subsidi o ajut extraordinari que aquesta els reclamava. Com en tots els temes econòmics de certa importància, les decisions que en aquests casos adoptaven els Consells Generals, es veïen sovint sotmeses a pressions constants, evidenciades per la presència o intromissió dels oficials reials a la mateixa seu assembleària.

La supressió dels Consells Generals

La dissolució del Regne de Mallorca, com realitat política pel Decret de Nova planta de 1715, que es produí després de la Guerra de Successió espanyola, implicava tàcitament la desaparició de les seves institucions parlamentàries.

Malgrat això els Jurats del regle, rebaixats a la condició de «concejal» o membres del consistori capitalí, i amb la esperança dels bons oficis o recomenacions fetes a la Corona pel General D'Aspheld, conquistador de l'illa, no varen deixà de mantenir el Gran i General Consell mallorquí fins que arribessin disposicions concretes. Aquestes arribaren amb una «resolució de dubtes» del 22 de juliol 1718, la qual establí: *que no haya cuerpo que respresente el reino, ni el Grande y General Consejo que había antes*. D'aquesta manera restava eliminada la representació i el possible diàleg entre els estaments de les illes i el poder sobirà de la monarquia. No hi havia cap ducta sobre la extensió de dites normes, dirigides i encaminades tant a la nova planta o governació de Mallorca com d'Eivissa. Però Menorca, en possessió dels anglesos, era un altre cosa.

Firmat el tractat d'Utrecht, que deixava Menorca en mans britàniques, els articles 10 i 11 de dit tractat, garantien als menorquins el dret de practicar la Eva religió catòlica i —diu el text— *«el gozo seguro y pacífico de todos sus bienes y honores»*, tot incloent en aquest concepte el conjunt dels seus antics furs i privilegis. Aquesta obligació fou complerta rigurosament, encara que factors suposadament religiosos, com la supressió a l'illa del Tribunal del Sant Ofici i l'assentament de colònies de jueus i grecs cismàtics, continguessin el pretext de la monarquia espanyola per a fer-se amb l'illa el 1781.

Malgrat la correcció amb què la Corona britànica tractà els menorquins i llur ordre institucional, el Savi i General Consell de l'illa deixà de reunir-se habitualment des del 1732 i nomé hi fou operatiu durant els anys 1755 i 1780, per a —segons precisa un memorial del consistori de Maó del 1782— *la conservación de la Santa Religión, la manutención de sus derechos y privilegios, y para pedir satisfacción de los agravios recibidos de los gobernadores Blackney y Murray*. Aquestes n'havien d'ésser les darreres reunions assembleàries de caràcter medieval —estamental— d'un Consell General —l'únic que restava— en el context de l'antic regne de Mallorca e illes a aquest regne adjacents, el també anomenat «Regnum Balearicum».